

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ДІЄСЛІВНІ ОКАЗІОНАЛІЗМИ У МОВЛЕННІ ДИТИНИ

Дитяче мовлення має високу наукову цінність. У процесі її дослідження ми, окрім законів, за якими відбувається засвоєння дитиною рідної мови, відкриваємо для себе безмежні можливості мовної системи в цілому. Окрім того, ми маємо змогу виявити особливості дитячої психології, що стане у нагоді не лише педагогам і батькам, а й письменникам, які пишуть для маленьких читачів.

Матеріалом для дослідження слато близько 15 дієслівних форм.

Мета доповіді – встановити закономірності творення дієслівних okazіоналізмів у дітей на прикладі мовлення чотирьох юних реципієнтів Яни, Сашка, Марини і Анастасійки, а також спираючись на приклади відомих фахівців з онтолінгвістики.

Як відомо, найменші діти, що тільки-но починають говорити, схильні користуватися переважно однокомпонентними висловлюваннями. Аналізуючи процес засвоєння дітьми такої частини мови як дієслово, можемо виокремити своєрідний «додієслівний» етап, що характеризується вживанням коротких дво-трискладових слів, що нагадують нам вигуки. Великий інтерес для мовознавця становлять походження й формування таких слів-вигуків, а також їхній подальший перехід у розряд нормативних дієслів.

Тут варто зазначити, що вагому роль в процесі засвоєння дієслова відіграє звуконаслідування (ономатопея). Дитина спостерігає за явищами, які відбуваються в навколишньому світі, придивляється і прислухається, встановлюючи для себе певні зв'язки між побаченим і почутим. У такий спосіб формуються асоціації, пов'язані з різноманітними слуховими образами, і, спираючись уже на власний досвід, вона може впізнати ту чи іншу дію лише з допомогою якогось одного звуку чи шуму, що в результаті цієї дії утворюється. Відтак, до того моменту, як дитина почне користуватися нормативними дієсловами, вона оперуватиме натомість своєрідними утвореннями-вигуками,

що відповідають певному дієслову мови, приміром, «кап-кап» (тече вода з крану), «бай-бай» (спати) та інші.

Звернімо ж увагу й на те, що такі утворення-вигуки, якими так активно послуговуються малюки для позначення дій, як правило, переживають своєрідну «еволюцію». Полягає вона в тому, що менші діти зазвичай сприймають таке утворення-вигук як щось монолітне, що не може бути розбитим на фрагменти, тобто форма виступає представником дії в цілому. Так, наприклад, дослідниця С. Цейтлін у книзі «Очерки по словообразованию и формообразованию в детской речи» ілюструє цю думку розповіддю про дівчинку Наталку, що вживала слово «паль», коли щось падало. Спочатку в неї це означало, що предмет вже впав, або тільки має впасти в майбутньому, або ж це повторювана дія (скажімо, як осінній листопад). Та через деякий час Наталка говорить «паль» тільки про дію в минулому часі.

Ба більше, поступово значення аналізованих нами утворень-вигуків починає означати якусь конкретну дію, часто пов'язану із суб'єктом, який її виконує. Підтвердженням цього стануть численні висловлювання, почуті від малюків: так, Яна 1, 5 року казала «папа бум-бум» (тато поїхав на машині), «брат фууууу» (брат надуває кульку).

Під час дослідження було помічено, що дуже часто малеча користується вже розглянутими утвореннями-вигуками не лише у ролі дієслів, себто для позначення дій, але й у ролі іменників, або, можна також припустити, у ролі прикметників, слів, що характеризують певний предмет. Так, наприклад, 4-річний Сашко називає потяг «пой-ту-ту»; півторарічна Яна, яку я вже згадувала, охрестила черевички простеньким «тап-тап», годинник називала «таки-таки», на пустушку казала «ду-ду», корову звала «му», а «ме» - козу. Цікаві приклади висловлювань свого онука Жені наводить відомий дослідник Гвоздьов: «будя-будя» в хлопчика означало речі для купання, «куп-ку» - сам процес купання або мило, «ку-ку» - півник. Те, як маленька Маринка називала собаку й кішку «авою» і «нявою», як Женя Гвоздьов іменує собаку «амкою» та численні інші приклади

– все це є, безумовно, черговим доказом присутності звуконаслідування у процесі засвоєння дитиною мови і, відтак, у процесі своєї словотворчості.

Говорячи ж про появу перших нормативних дієслів у дитячому лексиконі, що відбувається приблизно у дворічному віці, слід зазначити таку особливість, як те, що першими звучать дієслова в інфінітиві та імперативі, при чому переважно ті, що позначають мотивацію чи вимогу («дай!», «дати», «ди!» (іди) тощо). Друге місце посідають форми минулого часу і найменше знаходимо в активному словникові малюка форм часу теперішнього.

Цікаво, що у мовленні дітей 3-4 років досить поширеним є явище вживання дієслівних форм із кінцевим [у] відкритої основи, як, наприклад: [малюти] (замість «малювати»), [танцюти] (замість «танцювати»), [цілути] (замість «цілую»). Таку тенденцію можна пояснити тим, що дитина прагне надати слову іншої форми (скажімо, інфінітиву), спираючись при цьому на вже набутий досвід, а себто шляхом проведення аналогій, порівняння, наслідування вже відомих словотвірних моделей. Отже, трирічна Настя, яка замість «малювати» каже «малюти», а замість «танцювати» - «танцюти», взяла за основу ці слова у 1 особі однини («я малюю», «я танцюю»), зіставила їх з якимись іншими словами, що мають таке ж саме закінчення (приміром, «я чую», «я дую»), згадала, що в інфінітиві вони звучать як «чути» і «дути» і, відтак, надала згаданим вище дієсловам подібної форми. Проаналізована риса, безумовно, не є єдиною з тих, що характеризують процес творення дітьми оказіональних форм дієслова, проте вона - наочний приклад найяскравішої особливості, яка полягає у наслідуванні.

Отже, на прикладі «авторських неологізмів» маленьких мовців нами були встановлені такі закономірності:

- оноματοпєя (звуконаслідування) у процесі словотворчості;
- монолітність дієслівної форми на початковій стадії її використання;
- прив'язаність дієслівної форми до суб'єкта виконання дії;
- розмаїття частин мови, у ролі яких діти вживають утворення-вигуки;

- перевага імперативних та інфінітивних форм серед перших нормативних дієслів;
- явище наслідування у творенні okazіональних дієслівних форм.

Таким чином, онтолінгвістичні дослідження є цінними як для філологів, так і для психологів, так і для літераторів, так і в цілому для всіх зацікавлених темою дитинства. Коректніші висновки ми отримаємо, залучивши більшу кількість реципієнтів.

Список літератури:

1. Гвоздев А. Н. От первых слов до первого класса: Дневник научных наблюдений / А. Н. Гвоздев. – Саратов : СГУ, 1981. – 323 с.
2. Цейтлин С. Н. Язык и ребенок: Лингвистика детской речи: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 240 с.
3. Чуковский К. И. От двух до пяти / К. И. Чуковский. – М. : Издательство детской литературы, 1961. – 368 с.

Вольга Янковіч

Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт

ІНДЫВІДУАЛЬНА-АЎТАРСКІЯ НЕАЛАГІЗМЫ-НАЗОЎНІКІ Ў МОВЕ ТВОРАЎ АВАР'ЯНА ДЗЕРУЖЫНСКАГА

Індывідуальна-аўтарскія неалагізмы — разнавіднасць аказіянальных слоў, што ўтвараюцца паэтамі і пісьменнікамі для вырашэння мастацкіх задач і жывуць толькі ў пэўным кантэксце, а па-за ім, за рэдкім выключэннем, не ўзнаўляюцца, – нярэдка выкарыстоўваў ў сваіх творах вядомы беларускі паэт Авар'ян Дзеружынскі.

Разгледзім суфіксальнае ўтварэнне яго індывідуальна-аўтарскіх назоўнікаў.

Адну з самых прадуктыўных груп індывідуальна-аўтарскай лексікі ў мове твораў Дзеружынскага складаюць суфіксальныя ўтварэнні. Яны ўтвараюцца па наступных словаўтваральных тыпах: